

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.911

DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-46>

Гетьман Є. С.,

*здобувач вищої освіти третього (науково-освітнього) рівня
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
<https://orcid.org/0009-0002-5710-6466>*

МОДЕЛЮВАННЯ ЯК МЕТОД КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

MODELING AS A METHOD OF CRIMINOLOGICAL INVESTIGATION

У статті розкрито теоретичний аспект моделювання як методу кримінологічного дослідження. Метою дослідження виступив аналіз теоретичних аспектів моделювання як методу кримінологічного дослідження та дефініювання терміну «кримінологічна модель». В публікації звернено увагу на місце моделювання у методології кримінології та його значення у пізнанні предмету кримінологічного дослідження. Автором здійснено огляд запропонованих науковцями класифікацій методів кримінологічного дослідження та наданих ними визначення поняття «моделювання». На підставі аналізу позицій науковців автором було запропоновано узагальнення особливостей моделювання, як методу дослідження, та надано його характеристику. В публікації оглянуто поширені класифікації кримінологічних моделей, визначення терміну «модель», їх ознаки та функції. Окремо висвітлено підходи до класифікації кримінологічних моделей, викладених у двох дисертаційних дослідженнях українських вчених. Автором публікації висловлено підтримку поглядам щодо класифікації кримінологічних моделей в залежності від об'єкта моделювання, та запропоновано підхід до класифікації за об'єктом моделювання на моделі соціально-правових явищ мікрорівня, мезорівня і макрорівня. Висловлено позицію, що дефініювання терміну «кримінологічна модель» має базуватися на його істотних ознаках, а не функціях. У висновках наголошено на двоїстості природи моделей та обмеженості їх застосування випадками, коли одержання інформації про об'єкт можливо лише в опосередкований спосіб. Запропоновано визначення терміну «кримінологічна модель», як створеної в процесі абстракції системи, що відображає суттєві ознаки і внутрішню структуру пізнаваного об'єкта з метою надання допомоги у вивченні злочинності і заходів щодо її запобігання, детермінантів злочинності та особи злочинця. На думку автора, потенціал подальших досліджень за тематикою статті полягає у виконанні системної класифікації кримінологічних моделей та вивченні результатів застосування даного методу при дослідженнях об'єкта запобігання злочинності.

Ключові слова: *кримінологічна модель, методологія, дефініція, класифікація, предмет кримінологічного дослідження.*

The article explores the theoretical aspect of modeling as a method of criminological research. The research aimed to the theoretical aspects of modeling as a method of criminological research and to define the term «criminological model». The publication focuses on the role of modeling in the methodology of criminology and its significance in understanding the subject of criminological research. The author reviews the classifications of research methods in criminology proposed by scholars and the definitions of the concept of «modeling». Based on an analysis of scholar's positions, the author proposes a generalization of the characteristics of modeling as a research method and provides its characteristics. The publication reviews the classifications of criminological models, definitions of the term «model», their characteristics, and functions. It highlights the approaches to the classification of criminological models presented in two doctoral research studies by Ukrainian scholars. The author of the publication supports the views regarding the classification of criminological models depending on the object of modeling and proposes the approach to classification on the models of social-legal phenomena on the micro, meso, and macro levels. It is argued that the definition of the term «criminological model» should be based on its essential characteristics, not on its functions. The conclusions emphasize the dual nature of models and the limitations of their application where information about the object can only be obtained indirectly. The term «criminological model» can be defined as a system created through abstraction that reflects the main characteristics and internal structure of the object of investigation, aimed at assisting in the study of crime and measures for its prevention, determinants of crime, and the person of the criminal. The author suggests, that the potential

for further research of the topic lies in systematic classification of criminological models and studying the results of the application of this method in the study of the object of crime prevention.

Key words: *criminological model, methodology, definition, classification, subject of criminological research.*

Актуальність теми дослідження. Сучасний стан розвитку соціально-правових відносин вимагає застосування нових наукових підходів до вивчення злочинності.

Приділяючи увагу дослідженню цього питання, науковці О. М. Бандурка та О. М. Литвинов звертають увагу на зміну пріоритетів науки кримінології, що висуває на перший план такі нові установки, як зростання наукового знання, побудова кримінологічних концепцій і моделей як сукупності інновацій, організованих у наукові дослідницькі програми [1, с. 85].

О. М. Ларченко, описуючи проблему ефекту запізнювання, з яким стикається українська та світова кримінологія, вбачає гостру необхідність у методах кримінологічного аналізу, чутливих до малих причин, які здатні призвести до великих наслідків, відносячи до кола таких методів кримінологічне моделювання [2, с. 367].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Початок зарубіжних розвідок у сфері кримінологічного моделювання ознаменувався розробкою у 1971 році колективом авторів на чолі з А. Blumstein кримінологічної моделі JUSSIM (Інтерактивна імітаційна модель системи кримінального правосуддя) [3].

Дослідженню окремих аспектів моделювання в кримінології присвячені праці вітчизняних вчених О. О. Білоусової, Н. В. Сметаніної, С. М. Корецького, С. Ф. Денисова, Т. З. Гарасиміва, Б. М. Головкина, О. М. Гуміна, С. Ф. Денисова, С. Я. Лихової, Н. С. Юзікової, Т. В. Корнякової, В. М. Дрьоміна, М. М. Ключова, Р. Р. Герасимова, О. М. Литвинова, А. М. Ященко, М. О. Ларченко, О. Ю. Синявської, Л. Г. Остапчук, Н. Б. Болібрух.

Аналіз наукових публікацій дозволяє дійти висновку, що на сьогоднішній день не існує загальноприйнятої класифікації кримінологічних моделей, та відсутній єдиний підхід до визначення терміну «кримінологічна модель».

Мета дослідження. Метою публікації є розвідка теоретичних засад моделювання як методу кримінологічного дослідження та формування дефініції терміну «кримінологічна модель».

Виклад основного матеріалу. Фокус досліджень кримінології зосереджений на загальних закономірностях формування та розвитку злочинної поведінки, причинах й умовах злочинності, особі злочинця, і на цій основі окреслює шляхи запобігання злочинам і запобіжні заходи [4, с. 176].

На думку М. І. Фіалки, кримінологічне дослідження – це організований і цілеспрямований процес отримання нових знань про злочинність, її причини й умови, особу злочинця, про заходи протидії злочинності [5, с. 118].

У той же час, процес отримання нових знань про об'єкт вивчення неможливий без застосування методів наукового пізнання.

В якості методів будь-якої науки розуміються способи, прийоми, за допомогою яких пізнаються явища об'єктивної дійсності, що складають предмет конкретної науки [6, с. 515].

На погляд Р. М. Соскова, під методом наукового дослідження слід розуміти сукупність пізнавальних засобів, що надають можливість отримати повне всебічне знання про предмет дослідження [7, с. 307].

В. В. Топчій зауважує, що на сьогодні виникла необхідність шукати нові підходи визначення методів кримінологічних досліджень [8, с. 16].

У свою чергу, аналізуючи публікації Р. М. Соскова та Н. О. Тимохіної, можна навести наступну класифікацію методів кримінологічного дослідження, в залежності від різних критеріїв:

- 1) методи емпіричні та теоретичні [7, с. 309–310];
- 2) методи об'єктивні та суб'єктивні [9, с. 255];
- 3) за метою застосування – методи, що слугують для збору емпіричного матеріалу та методи, що застосовуються для його вивчення [9, с. 255];
- 4) за обсягом – суцільні та вибіркові [9, с. 255];
- 5) загальнонаукові (індукції та дедукції, абстракції та узагальнення, порівняння, екстраполяції та аналогії) та конкретно-наукові (статистичні, соціологічні, психологічні, логічно-математичні, правові та інші) [9, с. 255].

У своєму дослідженні А. Ф. Крижановський іменує загальнонаукові методи кримінологічного дослідження «спільними методами кримінологічних досліджень» та відносить до кола останніх метод моделювання [10, с. 127].

Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови, моделювання – дослідження яких-небудь об'єктів, систем, явищ, процесів шляхом побудови і вивчення їх моделей [11, с. 683].

У монографічному дослідженні Т. В. Корнякової, О. Л. Соколенко та Г. С. Юзікова зазначається, що моделювання є процесом заміщення об'єкта, який вивчається, з метою отримання інформації про найважливіші характеристики об'єкта за допомогою створеної моделі. Авторами наголошується, що в основу моделювання покладено теорію подібності, яка визначає, що абсолютна подібність може мати місце лише при заміні одного об'єкта таким самим об'єктом [12, с. 14–15].

В. Г. Лукашевич та О. В. Юнацький у монографії, присвяченій моделюванню у криміналістиці та пізнавальній діяльності слідчого, вказують, що моделювання відкриває шлях аналізу і розкриттю сутності явищ і процесів, прогнозуванню найвірогідніших станів, що вивчаються, залежно від тих або інших змін в зовнішніх і внутрішніх контурах діяльності [13, с. 75].

На думку Р. Р. Герасимова, сутність методу моделювання як методу пізнання, полягає в створенні моделі, яка здатна замінити оригінал у процесі пізнання [14, с. 254].

За О. О. Білоусовою, моделювання як специфічний метод пізнання є синтетичною формою елементарної логіки і загальнонаукових методів порівняння, аналізу, синтезу, аналогії та ін., яке в своїй методичній частині є основним способом системного дослідження соціальної сфери [15, с. 168].

Узагальнивши наведені позиції вчених, вважаємо за необхідне навести наступні особливості моделювання, як методу дослідження:

– є процесом заміщення досліджуваного об'єкта;

– має на меті дослідження, розкриття суті та найважливіших характеристик досліджуваного об'єкта;

– на методологічному рівні поєднує елементарну логіку та класичні загальнонаукові методи.

Слід відмітити, що дослідники загалом підтримують твердження А. М. Ященка про те, що застосування моделювання є доцільним лише в суворо лімітованих випадках, коли в суб'єкта виникає необхідність в одержанні інформації опосередкованим шляхом, а саме:

1) коли об'єкт пізнання існував у минулому і його вже немає на момент дослідження [16];

2) коли об'єкт пізнання ще тільки буде існувати в майбутньому [16];

3) коли об'єкт існує реально на момент дослідження, однак він або надмірно складний або зовсім недоступний для пізнання [16];

4) у тих випадках, коли пізнаваний процес протікає або занадто швидко або ж, навпаки, занадто повільно (окремі види експериментів) [16].

Підсумовуючи оглянуті публікації, та використовуючи класифікаційний підхід, запропонований Р. М. Сосковим та Н. О. Тімохіною, вважаємо за доцільне надати наступну характеристику методу моделювання:

1) метод моделювання використовується як на емпіричному, так і на теоретичному рівні;

2) одночасно належить до об'єктивних та суб'єктивних методів;

3) за метою застосування використовуються для вивчення емпіричного матеріалу;

4) за обсягом є вибіркоким методом;

5) є загальнонауковим методом.

Як відмічає Н. Б. Болібрух, моделювання, у тому числі кримінологічне, виділяється з-поміж інших методів пізнання тим, що між дослідником і об'єктом дослідження перебуває проміжна ланка – модель. Термін «модель» походить від латинського слова «modulus», може означати «міру», «зразок», «макет», «схемі» [17, с. 68].

За позицією Р. М. Соскова, використання методу моделювання у кримінологічних дослідженнях створює можливість екстраполяції властивостей моделі на об'єкт дослідження [7, с. 310–311].

Більш детально питанню класифікації видів кримінологічного моделювання було приділено увагу ученими Н. Б. Болібрух та О. О. Білоусовою.

Так, Н. Б. Болібрux виокремлює такі основні види кримінологічного моделювання:

- кримінологічне моделювання злочинності, злочинної поведінки та їх видів [17, с. 64];
- кримінологічне моделювання особи злочинця [17, с. 64];
- кримінологічне моделювання детерміністичного комплексу злочинності, злочинної поведінки та їх видів [17, с. 64];
- кримінологічне моделювання системи протидії злочинності (її видам), а також типовим проявам злочинної поведінки, у тому числі у віктимологічному напрямку [17, с. 64].

У свою чергу, О. О. Білоусовою виділяються наступні види моделювання:

- матеріальне (предметне) [15, с. 144];
- уявне (ідеальне, умоглядне) [15, с. 144];
- логіко-математичне і кібернетичне [15, с. 144];
- інформаційно-комп'ютерне [15, с. 144].

Кінцевою метою та результатом процесу моделювання є створення моделі.

Великий тлумачний словник сучасної української мови наводить, серед інших, визначень терміну «модель» як зразка, що відтворює, імітує будову і дію якого-небудь об'єкта, використовується для одержання нових знань про об'єкт [11, с. 683].

Як вважає Р. Р. Герасимов, модель – це ідеальна або матеріальна система, яка відтворює об'єкт дослідження і здатна замінити його таким чином, що її дослідження сприяє отриманню нової інформації про об'єкт дослідження [14, с. 254].

На думку Н. В. Сметаніної, модель – це умовний образ, що відображає суттєві властивості досліджуваного об'єкту (або процесу) так, що його вивчення породжує нову інформацію про об'єкт, який моделюється [18, с. 328].

Як зауважує Л. Г. Остапчук, модель – це штучно створений об'єкт, який відображає та відтворює структуру, властивості, взаємозв'язки та відношення між елементами досліджуваного об'єкта, безпосереднє вивчення котрого є складним і видається недоступним із деяких причин [19, с. 180].

О. О. Білоусова пропонує власне визначення поняття терміну, розуміючи під кримінологічною моделлю штучно створену матеріальну або ідеальну систему, що відтворює і заміняє

досліджувану подію, процес, стан або окремі ситуації та обставини таким чином, що її вивчення дозволить одержати про оригінал інформацію, необхідну для успішного вирішення практичних, наукових і дидактичних кримінологічних завдань [15, с. 143].

Звертаючи увагу на багатозначність терміну, яка вимагає тлумачення залежно від мети дослідження, Н. В. Сметаніна наводить наступні характерні ознаки моделей:

- модель створюється у результаті процесу абстракції [18, с. 328];
- модель і досліджувані об'єкти знаходяться між собою у відносинах відповідності [18, с. 328];
- модель є засобом відсторонення і вираження внутрішньої структури складного явища [18, с. 328].

Розширюючи коло наведених ознак, Н. Б. Болібрux додатково наводить наступні:

- модель є формою відображення дійсності [17, с. 69];
- модель, виступаючи в якості замінника об'єкта, дає інформацію про об'єкт, є проміжною ланкою між теорією і дійсністю, має змістовний характер [17, с. 69].

Розглядаючи питання функцій кримінологічних моделей, вважаємо за необхідне звернути увагу, що за сучасних доктринальних поглядів до функцій кримінологічних моделей відносять: 1) описову; 2) пояснювальну; 3) прогностичну; 4) критерійну; 5) вимірювальну [16].

Описова функція полягає в систематизованому поданні інформації про об'єкт. [16].

Пояснювальна функція моделі має мету розкрити зв'язки між описаними фактами, залежністю і вже відомими законами, теоріями, гіпотезами [16].

Прогностична функція виражається в здатності моделі дати уявлення про вірогідний розвиток об'єкта і базується на знанні закономірностей, властивих йому [16].

Критерійна функція полягає в її здатності шляхом зіставлення моделі з об'єктом перевірити істинність наших знань про нього [16].

Вимірювальна функція моделі зводиться до отримання різних кількісних характеристик предмету, що вивчається [20, с. 17].

У межах цієї статті пропонуємо докладніше зупинитися на класифікації криміно-

логічних моделей, викладених у дисертаційних дослідженнях О. О. Білоусової та Н. Б. Болібрух.

Зокрема, О. О. Білоусова пропонує у якості кваліфікаційної підстави застосовувати такі істотні компоненти процесу моделювання, як: суб'єкт; завдання; об'єкт; спосіб моделювання [15, с. 145].

За такого підходу, дослідниця пропонує виділити наступні моделі:

1) за суб'єктом: застосовувані у кримінологічній науці; застосовувані у сфері кримінального судочинства; застосовувані у кримінологічній педагогічній практиці [15, с. 145–146].

2) залежно від завдань, розв'язуваних суб'єктом моделювання: евристичні, прогностичні, ситуаційні, дидактичні [15, с. 146].

3) залежно від способу моделювання: матеріальні (функціонально і просторово подібні); кібернетичні; уявні (формалізовані, неформалізовані) [15, с. 146].

Причому дослідниця звертає увагу, що зазначені класи моделей, в залежності від того, досліджують вони минуле або майбутнє, можуть відповідно виступати як ретроспективні й перспективні [15, с. 146].

На думку О. О. Білоусової, у прикладному аспекті особливий інтерес представляє класифікація кримінологічних моделей залежно від об'єкта моделювання [15, с. 146].

У свою чергу, Н. Б. Болібрух наводить наступну систему класифікації моделей:

1) за критерієм інструментального призначення: соціально перетворюючі та гносеологічні соціально-правові моделі [17, с. 70];

2) залежно від природи відображуваного оригіналу: філософсько-методологічні та природничо-наукові [17, с. 70];

3) за станом оригіналу: моделі ідеального стану оригіналу, моделі належного (передбаченого правовими нормами) стану оригіналу, моделі реального стану оригіналу [17, с. 70];

4) за часом зміни процесів, що відбуваються в системі-оригіналі: моделі генезису, моделі функціонування та розвитку оригіналу, моделі бажаного стану майбутнього [17, с. 70];

5) за цілями моделювання: моделі пізнання; моделі перетворення оригіналу і навколишнього середовища (зокрема, моделі прийняття державно-правових рішень) [17, с. 71];

6) за характером відображення: цілісні (інтегративні) та теоретико-множинні моделі [17, с. 71];

7) за способом відображення: моделі, що засновані на трьох видах аналогії (схожості, ізоморфізмі та гомоморфізмі); моделі способу виділення з навколишнього середовища (природні і штучно створені) [17, с. 71];

8) за етапом моделювання: концептуальні, інформаційні, моделі оригіналу, моделі збору вихідних даних, моделі обробки вихідних даних, конкретні робочі моделі, моделі подання інформації [17, с. 71];

9) за предметом моделювання: моделі суспільних відносин (правовідносин), соціально-правових процесів (модель дії права, здійснюваного по різних каналах), юридичних механізмів (моделі механізму забезпечення прав людини, механізму тощо) [17, с. 71];

10) за формами відображення: матеріальні, теоретичні (об'єктивовані); мета-теоретичні (ідеальні) [17, с. 71];

11) за об'єктом моделювання: правові моделі, орієнтовані на пізнання соціальних явищ; правові моделі, спрямовані на пізнання власне правових явищ [17, с. 71].

Підтримуючи думку О. О. Білоусової щодо доцільності класифікації кримінологічних моделей залежно від об'єкта моделювання, не погоджуємося із запропонованим Н. Б. Болібрух поділом за даним критерієм на правові моделі, орієнтовані на пізнання соціальних явищ та правові моделі, спрямовані на пізнання власне правових явищ, оскільки дотримуємося підходу О. В. Петришина щодо похідності правових явищ від явищ соціальних, що відповідає принципу єдності юридичної форми та соціального змісту в інтерпретації як права в цілому, так і окремих правових явищ [21, с. 76].

У зв'язку із зазначеним, пропонуємо класифікувати кримінологічні моделі за об'єктом моделювання на моделі соціальних-правових явищ мікрорівня (індивіди, групи), мезорівня (організації) та макрорівня (інститути, явища, процеси, відносини).

Погоджуючись із позицією вчених Р. Р. Герасимова та О. О. Білоусової, що модель є системою, вважаємо за доцільне при формулюванні визначення терміну «кримінологічна модель»

зосередитись на його істотних ознаках, а не функціях.

Висновки. Кримінологія оперує широким колом методів наукового пізнання, до яких належить метод моделювання.

Моделювання є загальнонауковим методом кримінологічного дослідження, що дозволяє здійснювати аналіз явищ і процесів в динаміці внутрішніх і зовнішніх аспектів об'єкта пізнання шляхом побудови моделей.

Двоїстість природи моделей полягає у тому, що вони одночасно виступають заміником досліджуваного об'єкта та джерелом нового знання про нього.

Кримінологічні моделі покликані виконувати функції, тотожні функціям кримінологічного дослідження (крім регулятивної).

Специфіка моделей, як засобу пізнання, дозволяє їх застосовувати у виключних випад-

ках, коли одержання інформації про об'єкт можливо лише в опосередкований спосіб.

Класифікація кримінологічних моделей не є сталою, ученими продовжується робота над новими класифікаційними підставами.

Враховуючи істотні ознаки моделей, під терміном «кримінологічна модель» можна розуміти створену в процесі абстракції систему, що відображує суттєві ознаки і внутрішню структуру пізнаваного об'єкта з метою надання допомоги у вивченні злочинності і заходів щодо її запобігання, детермінантів злочинності та особи злочинця.

Перспективу подальших розвідок за даним напрямом вбачаємо у напрацюванні системної класифікації кримінологічних моделей та вивчення результатів застосування методу моделювання при дослідженнях об'єкта запобігання злочинності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Наука кримінологія в контексті викликів епохи постмодерна. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 2 (21). С. 79–91. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5843> (дата звернення: 09.04.2024).
2. Ларченко М. О. Кримінологічна модель взаємодії макроекономічних, соціальних та демографічних показників. *Університетські наукові записки*. 2013. № 4 (48). С. 367–377. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2013_4_46 (дата звернення: 09.04.2024).
3. Blumstein A. Crime modeling. *Operations Research*. 2002. Vol. 50, no. 1. P. 16–24. URL: <https://doi.org/10.1287/opre.50.1.16.17794> (date of access: 09.04.2024).
4. Гумін О. М. Інтегративна функція кримінології в системі наук про людину. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. № 782. С. 175–181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_782_35 (дата звернення: 09.04.2024).
5. Фіалка М. І. Кримінологічне дослідження та кримінологічна інформація: сутність змістів та взаємозв'язок між ними. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2020. № 2 (23). С. 109–120. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9568> (дата звернення: 09.04.2024).
6. Харитоновна О. В. Методологія вітчизняної кримінально-правової науки: становлення історичного методу та проблеми наступності. *Держава і право*. 2010. № 50. С. 515–522. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/34893> (дата звернення: 11.04.2024).
7. Сосков Р. М. Методологія дослідження кримінологічних проблем: особливості і структура. Р. М. Сосков. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. Вип. 2. С. 305–312. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vakpu_2015_2_23 (дата звернення: 11.04.2024).
8. Топчій В. В. Кримінологічні методи дослідження злочинності. *Сучасні кримінологічні дослідження: методи, напрями, перспективи* : матеріали Міжнар. науково-практ. круглого столу, м. Київ, 14 листоп. 2019 р. С. 16–17.
9. Тімохіна Н. О. Особливості системи методів кримінологічного дослідження. *Новітні кримінально-правові дослідження* : зб. наук. пр., м. Миколаїв / ред. О. В. Козаченко. С. 254–257. URL: <https://hdl.handle.net/11300/17239> (дата звернення: 11.04.2024).
10. Крижановський А. Ф. Методологічні та методичні засади кримінологічного обслуговування діяльності територіальних органів Національної поліції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2018. № 17 (889). С. 125–131. URL: <http://science.lpnu.ua/law/all-volumes-and-issues/volume-5-number-889-17-2018/methodological-and-methodological-principles> (дата звернення: 11.04.2024).
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. В. Т. Бусел ; Голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Перун, 2005. 1728 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989> (дата звернення: 11.04.2024).

12. Корнякова Т. В., Соколенко О. Л., Юзіков Г. С. Віктиміологічне моделювання у системі заходів забезпечення кримінологічної безпеки суспільства : монографія. Дніпро : ЛІРА, 2016. 220 с.
13. Лукашевич В. Г., Юнацький О. В. Моделювання у криміналістиці та пізнавальній діяльності слідчого : монографія. Київ : КНТ, 2008. 184 с.
14. Герасимов Р. Р. Моделювання при розслідуванні злочинів. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 253–257. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/23622> (дата звернення: 12.04.2024).
15. Білоусова О. О. Кримінологічна модель протидії злочинності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. 230 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0412U003435/> (дата звернення: 29.10.2023).
16. Ященко А. М. Кримінологічне моделювання. *Офіційний сайт Вісника кримінологічної асоціації України*. URL: <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/kriminologichne-modelyuvannya/> (дата звернення: 12.04.2024).
17. Болібрux Н. Б. Кримінологічна модель особистості студента закладу вищої освіти, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності : дис. ... д-ра філософії в галузі права : 081 Право. Львів, 2019. 245 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0820U100189/> (дата звернення: 12.04.2024).
18. Сметаніна Н. В. Інформаційна модель злочинності в пострадянській кримінології. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-1. С. 327–331. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4914/1/Smetanina_327_331.pdf (дата звернення: 12.04.2024).
19. Остапчук Л. Г. Кримінологічна модель функціонування органів пробації в Україні. *Науковий журнал Право і суспільство*. 2019. № 3-2. С. 179–185. URL: http://pravoisuspiilstvo.org.ua/archive/2019/3_2019/part_2/32.pdf (дата звернення: 12.04.2024).
20. Литвинов О. М., Гладкова Є. О. Моделювання як метод дослідження протидії злочинності. *Актуальні питання юридичної науки та практики* : тези доп. учасників І науково-практ. онлайн-конф., м. Київ, 23 квіт. 2020 р. Київ, 2020. С. 14–20. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200423/article/view/lytvynov/pdf (дата звернення: 12.04.2024).
21. Петришин О. В. Право як соціальне явище: особливості юридичного підходу. *Проблеми філософії права*. Т. IV–V. С. 73–83. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/9739> (дата звернення: 12.04.2024).